

PRAWO DO SĄDU W DEMOKRATYCZNYM PAŃSTWIE PRAWNYM

ZBIGNIEW KWIATKOWSKI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.15/z.kwiatkowski

Jednym z fundamentalnych założeń demokratycznego państwa prawnego jest prawo dostępu obywateli do sądu w celu umożliwienia im obrony ich interesów przed niezawisłym organem kierującym się wyłącznie obowiązującym w państwie prawem¹. W polskiej tradycji prawnej idea prawa do sądu była bliska Konstytucji 3 maja z 1791 r., a także prawo to przewidywały obydwie konstytucje okresu międzywojennego.

Przepis art. 98 *in principio* Konstytucji marcowej² stanowił, że: „Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega (...). Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej do dochodzenia krzywdy i straty”. Według art. 68 ust. 1 i 4 Konstytucji kwietniowej³: „Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia szkody lub krzywdy. Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega (...)”.

Prawo do sądu ma jednak szczególne znaczenie na gruncie zasad demokratycznego państwa prawnego i właściwej mu nadrzędności Konstytucji oraz podziału władz. Zgodnie z art. 10 ust. 1 Konstytucji RP⁴, „Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej”. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę

* Zbigniew Kwiatkowski, prof. dr hab., Kierownik Zakładu Prawa Karnego Procesowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego; e-mail: zkwiatkowski@uni.opole.pl; ORCID: 0000-0003-2838-6550

¹ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wydanie 2*, Warszawa 2012, s. 286 i tam powołane orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.

² Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1921 r., Nr 44, poz. 267).

³ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. z 1935 r., Nr 30, poz. 227).

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).

wykonawczą – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą – sądy i trybunały (*arg. ex art. 10 ust. 2 Konstytucji RP*).

Z zasady podziału władz wynika, że jakkolwiek muszą one się równoważyć i współpracować ze sobą, to jednak zachowują swoją autonomię. Słusznie zatem podkreśla się w doktrynie⁵ prawa konstytucyjnego, że „celem podziału władz jest m.in. ochrona praw człowieka, poprzez uniemożliwienie nadużywania władzy przez którykolwiek ze sprawujących ją organów”.

Rozdzielenie władz oznacza tylko, wobec władzy sądowniczej, autonomię każdej z nich, ponieważ do istoty wymiaru sprawiedliwości należy to, aby władza sądownicza była sprawowana wyłącznie przez sądy, zaś pozostałe władze nie mogły ingerować w te działania, czy też w nich uczestniczyć. Do takiej konkluzji prowadzi bowiem wykładnia gramatyczna przepisu art. 175 ust. 1 Konstytucji RP, według którego „wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe”.

Konstytucyjne usamodzielnienie prawa do sądu nie zmienia faktu, że prawo to jest genetyczne i organizacyjnie związane z koncepcją demokratycznego państwa prawnego. Przepis art. 2 Konstytucji RP *expressis verbis* stanowi, iż: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.

Istotną cechą demokratycznego państwa prawnego i występującego w nim prawa do sądu jest zapewnienie jednostce ochrony przed arbitralnością organów władzy publicznej. Prawo do sądu stanowi zatem gwarancję sądowej ochrony praw człowieka przed ich naruszeniem przez organy władzy publicznej⁶. Spełnia ono dwie, ściśle ze sobą związane, funkcje. Po pierwsze, chroni podmiotowe prawo jednostki i wiąże wszystkie władze publiczne, w zakresie ich działania, w podporządkowaniu Konstytucji. Po drugie, tworzy charakterystyczny system powiązania indywidualnego statusu jednostki i obiektywnego porządku prawnego⁷. Dlatego też jest współcześnie traktowane jako składnik demokratycznego państwa prawnego, bez względu na to, czy zostało wyrażone wprost w Konstytucji, czy też z niej wywiedzione⁸.

Konstytucyjne ujęcie prawa do sądu, inspirowane poglądami doktryny polskiej i normami międzynarodowymi, może być rozpatrywane w dwóch znaczeniach: 1) jako zasada prawa konstytucyjnego; 2) jako prawo podmiotowe jednostki.

W pierwszym znaczeniu zasada ta stanowi dyrektywę tworzenia prawa i dyrektywę interpretacyjną. Zasada jako dyrektywa tworzenia prawa nie pozwala prawodawcy na stanowienie norm prawnych sprzecznych z Konstytucją (aspekt negatywny), wymaga natomiast tworzenia norm prawnych z nią zgodnych, konkretyzujących tę zasadę (aspekt pozytywny). W obu wypadkach stanowi wzorzec kontrolny do badania zgodności tworzonego prawa z Konstytucją. Jako dyrektywa

⁵ Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11–12, s. 87 i tam powołane poglądy doktryny.

⁶ *Ibidem*, s. 88.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, s. 89.

interpretacyjna musi być uwzględniona w procesie stosowania prawa przez wszystkie organy władzy publicznej. W razie wątpliwości, a więc w tych wypadkach, w których Konstytucja nie zawiera wyraźnego wyłączenia, konstytucyjne domniemanie przemawia za istnieniem prawa do sądu. W tym sensie ogranicza swobodę zwykłego ustawodawcy w procesie stanowienia prawa⁹.

W drugim znaczeniu, umiejscowienie art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, regulującego prawo do sądu, w rozdziale II ustawy zasadniczej zatytułowanym „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”, oznacza, iż prawo do sądu zostało ukształtowane przede wszystkim jako indywidualne prawo podmiotowe stanowiące elementarny składnik konstytucyjnego statusu jednostki. Występuje jako jedno z praw osobistych, jako prawo człowieka gwarantujące jego godność, wolnościowy status, poczucie bezpieczeństwa i stwarzające swoiste odczucie przebywania pod opieką prawa, na straży którego stoją sądy¹⁰. Każdy bowiem może zwrócić się do sądu, gdy poszukuje sprawiedliwości i chce uruchomienia sankcji przewidzianych za naruszenie prawa, a także może zwrócić się do sądu wtedy, gdy odczuwa potrzebę definitywnego ustalenia swojego statusu prawnego i potwierdzenia przebywania pod opieką prawa¹¹.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, podobnie jak konstytucje innych państw, które za podstawę ustroju przyjęły demokratyczny porządek prawny, ustanawia, w art. 45 ust. 1, powszechne prawo do sądu w znaczeniu materialnym. Przepis ten stanowi, że: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Cytowany przepis czerpie swoją normatywną podstawę z treści dwóch unormowań ratyfikowanych konwencji międzynarodowych, a mianowicie z art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹² oraz z art. 14 ust. 1 i 3c Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych¹³, które miały podstawowe znaczenie dla unormowania w Polsce zasady prawa do sądu. Obydwie wyżej powołane normy prawa traktatowego z mocy art. 91 Konstytucji RP stanowią część krajowego porządku prawnego.

Warto zauważyć, iż polska konstytucja szerzej określa prawo do sądu, niż formułują je wyżej wskazane traktaty dotyczące praw człowieka. Obydwa, podstawowe w tej kwestii, akty prawa międzynarodowego, a mianowicie MPPOiP oraz EKPCz, stanowią o przysługującym każdemu prawie do słusznego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony na mocy prawa, przy rozstrzyganiu sprawy co do jego praw i obowiązków o charakterze cywilnym albo zasadności wszelkiego oskarżenia skierowanego przeciwko niemu w sprawie karnej¹⁴. Konstytucja RP nie ogranicza natomiast tego prawa do spraw

⁹ Ibidem.

¹⁰ P. Sarnecki, *Komentarz do art. 45 Konstytucji RP*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom III*, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, s. 236.

¹¹ Ibidem, s. 237 i tam powołane poglądy doktryny.

¹² Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284-289.

¹³ Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167; z 1994 r., Nr 23, poz. 80.

¹⁴ W. Daszkiewicz, *Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego (Zagadnienia wybrane)*, w: *Nowy Kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, red. E. Skrętowicz, Kraków 1998, s. 44.

cywilnych i karnych. Prawo do sądu przysługuje także w innych sprawach, niemających charakteru cywilnoprawnego ani karnego, a więc także w sprawach administracyjnych¹⁵. Szersze potraktowanie prawa do sądu w polskiej Konstytucji wynika nie tylko z tego, że nie ogranicza się ono do niektórych kategorii spraw, ale również z powiązania tego prawa z zasadą dwuinstancyjności postępowania sądowego, ujętego w art. 176 ust. 1 Konstytucji RP, oraz prawa do zaskarżenia orzeczeń przynajmniej do drugiej instancji, przyznanego nie tylko osobom oskarżonym o popełnienie przestępstwa, którym przypisano winę, ale wszystkim stronom procesowym. Wynika to *expressis verbis* z art. 78 Konstytucji RP, który stanowi, że: „Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarzania określa ustawa”.

Prawo do zaskarżenia orzeczeń przysługuje zatem również osobom pokrzywdzonym, na skutek popełnienia przestępstwa w zakresie, w jakim mogą one występować w roli stron (art. 444 k.p.k.), oraz innym podmiotom, którym prawo przyznaje status strony w procesie. Podkreślić należy, iż z treści art. 45 ust. 1 Konstytucji RP jednoznacznie wynika wola ustawodawcy, aby prawem do sądu objąć możliwie najszerszy zakres spraw, zaś z zasady demokratycznego państwa prawnego wynika dyrektywa interpretacyjna zakazująca stosowanie zwężającej wykładni prawa do sądu¹⁶.

Przedstawiając instytucję prawa do sądu w demokratycznym państwie prawnym, należy wskazać, iż koncepcja tego prawa, w kształcie, w jakim została przyjęta na gruncie Konstytucji RP z 1997 r., opiera się na połączeniu trzech źródeł inspiracji¹⁷:

- 1) dotychczasowym orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego,
- 2) międzynarodowych standardach praw człowieka, zawartych w art. 14 MPPOiP oraz art. 6 ust. 1 EKPCz,
- 3) poglądach doktryny.

Nie ma natomiast jednolitego stanowiska w kwestii dotyczącej elementów tworzących prawo do sądu.

W wyroku z dnia 9 czerwca 1998 r., SK 28/97¹⁸ Trybunał Konstytucyjny dokonał rekonstrukcji trzech zasadniczych elementów prawa do sądu i przyjął, że na prawo do sądu składa się w szczególności:

- 1) prawo dostępu do sądu, tj. prawo do uruchomienia procedury przed sądem – organem o określonych przymiotach (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym),
- 2) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności,

¹⁵ A. Kubat, *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka w sprawach administracyjnych*, w: *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa kontrola*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 221 i nast.

¹⁶ P. Tuleja, *Prawo do sądu i skarga konstytucyjna, jako konstytucyjne środki ochrony praw człowieka*, w: *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz.P. Kłak, Rzeszów 2005, s. 35.

¹⁷ P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 112.

¹⁸ OTK-A 1998, nr 4, poz. 50.

- 3) prawo do wyroku sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd.

W cytowanym orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny *expressis verbis* podkreślił procesowy charakter prawa do sądu, nawiązując do tego judykatu w swoich dalszych orzeczeniach¹⁹.

Przez wiele lat doktryna prawa konstytucyjnego i judykatura Trybunału Konstytucyjnego odwoływały się do, wyżej wskazanej, trójelementowej struktury prawa do sądu, umożliwiając sprecyzowanie kryteriów „prawa do wymiaru sprawiedliwości”, przez wskazanie cech, jakim ten wymiar sprawiedliwości powinien odpowiadać²⁰. Sam Trybunał nie wykluczył także dalszej ewolucji w tym zakresie, gdyż nie zamknął katalogu elementów prawa do sądu, na co wskazywał zawarty, w jednym z judykatów, zwrot „w szczególności”. Stąd też w wyroku z dnia 20 lipca 2004 r., SK 19/02²¹, Trybunał Konstytucyjny wskazał na kolejny element prawa do sądu, konstatując, iż niezależnie od procesowych elementów charakterystyka prawa do sądu zawiera także elementy ustrojowe. W wyroku z dnia 23 października 2006 r., SK 42/04²², Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, iż przepis art. 45 ust. 1 Konstytucji wskazuje na sąd jako na jedyny organ powołany do rozpoznania sprawy, określając jednocześnie kumulatywnie kryteria tego sądu jako:

- 1) właściwego,
- 2) niezależnego,
- 3) bezstronnego,
- 4) niezawisłego.

W rezultacie więc Trybunał Konstytucyjny, w wyroku z dnia 20 października 2007 r., SK 7/06²³, jednoznacznie stwierdził, że konstytucyjne prawo do sądu obejmuje czwarty element, a mianowicie prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę.

Opierając się na dotychczasowych poglądach doktryny prawa konstytucyjnego i judykatury Trybunału Konstytucyjnego, należy przyjąć, że konstytucyjne prawo do sądu obejmuje następujące elementy:

- 1) prawo dostępu do sądu,
- 2) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej,
- 3) prawo do wyroku sądowego (wiążącego rozstrzygnięcia),
- 4) prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę, czyli prawo do właściwego, niezależnego, bezstronnego i niezawisłego sądu,
- 5) prawo do jawnego rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

Podkreślić należy, że żaden ze wskazanych elementów prawa do sądu nie jest samodzielny ani też wystarczający. Przy ocenie zatem, czy regulacja normatywna

¹⁹ Zob. m.in. wyroki z dnia 16 marca 1999 r., SK 19/98, OTK 1999, nr 3, poz. 36; z dnia 10 maja 2000 r., K 21/99, OTK 2000, nr 4, poz. 109.

²⁰ Zob. wyrok TK z dnia 12 maja 2003 r., SK 38/02, OTK-A 2003, nr 5, poz. 38.

²¹ Zob. OTK-A 2004, nr 7, poz. 67.

²² Zob. OTK-A 2006, nr 9, poz. 125.

²³ Zob. OTK-A 2007, nr 9, poz. 108; zob. także wyrok TK z dnia 7 grudnia 2010 r., SK 11/09, OTK-A 2010, nr 10, poz. 108.

spełnia wymagania określone w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, niezbędna jest kumulatywna ocena wszystkich elementów. Naruszenie bowiem któregokolwiek z nich implikuje brak realizacji standardu konstytucyjnego w zakresie zapewnienia prawa do sądu²⁴.

Pierwszym elementem prawa do sądu jest więc prawo do uruchomienia procedury przed sądem, czyli drogi sądowej. Pod pojęciem drogi sądowej należy rozumieć możliwość dochodzenia naruszonych praw i wolności przed każdym sądem RP, nie tylko sądem powszechnym. Jest to uprawnienie jednostki do zainicjowania postępowania sądowego, w toku którego zostanie rozstrzygnięta sprawa²⁵. Uprawnienie to wynika nie tylko z treści art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, ale także z art. 77 ust. 2 Konstytucji, który stanowi, że: „Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw”. Warto zauważyć, że o ile pierwszy z wymienionych przepisów formułuje prawo dostępu do sądu w sensie pozytywnym, o tyle ten drugi jest jego uzupełnieniem i ujmuje to prawo w formie negatywnej. Zawiera bowiem skierowany do ustawodawcy zakaz stanowienia przepisów, które zamykałyby komukolwiek drogę sądową do dochodzenia naruszonych wolności lub praw. Prawo „każdego” do sądu oznacza, że „nikomu” nie można zamykać drogi sądowej²⁶.

Powstaje więc pytanie, czy przepis art. 77 ust. 2 Konstytucji RP ma na względzie tylko konstytucyjne prawo do sądu (*sensu stricto*), czy obejmuje także prawa przyznane na podstawie innych aktów normatywnych (*sensu largo*)? W doktrynie²⁷ prawa konstytucyjnego przyjmuje się, że o ile przepis art. 45 ust. 1 Konstytucji RP obejmuje szerokie rozumienie prawa, a więc także prawa ustanowione w ustawach zwykłych, o tyle przepis art. 77 ust. 2 Konstytucji RP ogranicza się tylko do praw konstytucyjnych. Charakter prawny przepisu art. 77 ust. 2 Konstytucji RP jest zatem dwojaki. Z jednej strony wyraża on „prawo do sądu”, stanowiące jedno z konstytucyjnych praw podmiotowych jednostki, i w tym rozumieniu można postrzegać go jako dopełnienie regulacji zawartej w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, z drugiej zaś – ujęcie redakcyjne art. 77 ust. 2 Konstytucji RP oraz jego orientacja na sytuację „naruszenia wolności lub praw” sugerują postrzeganie tego przepisu jako gwarancyjnego wobec materialnego prawa do sądu wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Obydwa te elementy współistnieją w treści art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, zaś samo prawo do sądu można też traktować nie tyle jako samoistne prawo podmiotowe, ile jako instytucjonalną gwarancję urzeczywistnienia pozostałych wolności²⁸. Tak też ujmuje się charakter prawny przepisu art. 77 ust. 2 Konstytucji RP w orzecznictwie

²⁴ P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji...*, op. cit., s. 117 i tam powołane poglądy doktryny.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej...*, op. cit., s. 91; J. Oniszczyk, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI wieku*, Zakamycze 2004, s. 727 i tam wskazana literatura.

²⁷ *Ibidem*, s. 95.

²⁸ L. Garlicki, K. Wojtyczek, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II. Art. 30–86. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2006, s. 858 i tam powołane poglądy doktryny i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.

Sądu Najwyższego, zaznaczając, iż „prawo do sądu” jest gwarantowane równocześnie w dwóch komplementarnych względem siebie przepisach Konstytucji RP, a mianowicie w art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2.

Z powyższego wynika, że między przepisami art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji RP istnieje ścisły związek, który polega na tym, że: po pierwsze, obydwa przepisy ustanawiają konstytucyjne gwarancje prawa do sądu, po drugie, przepis art. 77 ust. 2 należy rozumieć jako szczegółowe rozwinięcie przepisu art. 45 ust. 1, po trzecie, między regulacjami art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 występuje więź organiczna, zaś treść art. 77 ust. 2 stanowi dopełnienie konstytucyjnego prawa do sądu²⁹.

Drugi element prawa jednostki do sądu stanowi uprawnienie do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej. W judykaturze³⁰ Trybunału Konstytucyjnego jest utrwalone jednolite stanowisko, że sprawiedliwa procedura sądowa to taka, która zapewnia stronom uprawnienia procesowe stosowne do przedmiotu prowadzonego postępowania. Zgodnie więc z wymogami rzetelnego procesu, uczestnicy postępowania muszą mieć realną możliwość przedstawienia swoich racji, zaś sąd ma obowiązek je rozważyć.

Kolejnym elementem prawa do sądu jest uprawnienie do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy. Stanowi ono tzw. element ustrojowy³¹. Przez sąd, w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz korespondującego z nim art. 6 ust. 1 EKPCz, należy rozumieć taki organ rozstrzygający, który spełnia następujące wymogi. Po pierwsze, musi to być organ państwowy, ustanowiony przez ustawę, do sprawowania wymiaru sprawiedliwości, ten zaś, co zostało już podniesione, w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują, na podstawie art. 175 Konstytucji RP, Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Zasada jest, iż wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach sprawują sądy powszechne, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów (art. 177 Konstytucji RP).

Po drugie, musi to być „sąd właściwy”. W aspekcie kompetencyjnym „ustanowienie przez ustawę” wymaga, aby właściwość sądu do rozpoznania określonej sprawy miała stosowną podstawę prawną. Oznacza to z jednej strony, że muszą istnieć przepisy wyznaczające właściwość sądu, z drugiej zaś, że przepisy te muszą być stosowane w sposób racjonalny i wolny od arbitralności. Odwołanie się do właściwości sądu jest zawarte także w art. 176 ust. 2 Konstytucji RP, który obliguje ustawodawcę do określenia ustroju i właściwości sądów oraz postępowania przed sądami. Realizacja prawa do sądu właściwego leży także w interesie ogólnym, który stanowi jeden z elemen-

²⁹ Ibidem, s. 859.

³⁰ Zob. wyrok TK z dnia 23 października 2006 r., SK 42/04, OTK-A 2006, nr 9, poz. 125; wyrok TK z dnia 16 marca 1999 r., SK 19/99, OTK-A 1999, nr 3, poz. 36; wyrok TK z dnia 13 maja 2002 r., SK 32/01, OTK-A 2002, nr 3, poz. 31; wyrok TK z dnia 13 maja 2003 r., SK 38/02, OTK-A 2003, nr 3, poz. 38.

³¹ L. Garlicki, *Pojęcie i cechy sądu w świetle orzecznictwa Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka*, w: *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego L Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego. Gdynia, 24–25 kwietnia 2008 r.*, red. A. Szymt, Gdańsk 2008, s. 146.

tów wartości określonej w doktrynie³² jako „dobro wymiaru sprawiedliwości”. Ujęcie „prawa do rozpatrzenia sprawy przez sąd właściwy”, jako jednego z konstytucyjnych praw jednostki, oznacza, że właściwość sądu musi być określona w sposób kompletny, bez jakichkolwiek luk, ponieważ można zwrócić się do sądu w każdej sprawie. W ustawie powinna być zatem zawarta generalna klauzula kompetencyjna, wskazująca na określony rodzaj sądu jako podmiotu, który jest zawsze kompetentny, gdy nie będzie można jednoznacznie ustalić właściwości konkretnego sądu³³.

Po trzecie, musi to być sąd niezależny, niezawisły i bezstronny. Sąd niezależny, w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, to organ odrębny od innych organów władzy państwowej. Do niezależności, jako cechy sądu, odwołuje się wprost art. 173 Konstytucji RP, który, co zostało już podniesione, stanowi, że „sądy i trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz”. Punktem wyjścia przy ocenie „niezależności sądu” jest ustalenie, czy organ orzekający zachowuje niezależność od władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej. Parlament oraz jego organy nie mogą bowiem działać jako sąd karny, tzn. orzekać o winie i karze, zaś członkowie parlamentu nie mogą równolegle zajmować jakiegokolwiek urzędu sędziowskiego³⁴. W tym kontekście Trybunał Konstytucyjny, wyjaśniając znaczenie pojęcia „sąd niezależny”, uznał, iż „niezależność sądów” zakłada przede wszystkim oddzielenie organizacyjne i funkcjonalne sądownictwa od organów innych władz tak, aby zapewnić sądom pełną samodzielność zarówno w planowaniu, podejmowaniu, jak i realizowaniu zadań, a także brak podporządkowania funkcjonalnego i organizacyjnego, który mógłby bezpośrednio bądź pośrednio wpływać na realizację zadań sądu lub podważać do niego zaufanie ze strony obywateli³⁵.

Niezawisłość sądu, jako kolejny element określający pozycję sądu, ma charakter złożony. W doktrynie³⁶ przyjmuje się, iż pojęcie niezawisłości sędziowskiej obejmuje: 1) bezstronność sędziego w stosunku do uczestników postępowania; 2) niezależność sądu wobec organów pozasądowych; 3) samodzielność sędziego w zakresie orzekania i niezależność w tej kwestii wobec władz oraz innych organów sądowych; 4) niezależność sędziego od wpływu czynników społecznych; 5) wewnętrzną niezależność sędziego. Niezawisłość sędziowską określa się także jako absolutną wolność sędziego od wpływu jakichkolwiek czynników zewnętrznych na rozpatrywaną przezeń sprawę³⁷. W tym znaczeniu do niezawisłości odwołuje się przepis art. 178 ust. 1 Konstytucji RP, stanowiący jej normatywną podstawę, według którego „sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom”, a także łączący niezawisłość sądu z niezawisłością sędziowską. Takie rozumienie nie-

³² P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji...*, op. cit., s. 121 i tam powołane poglądy doktryny i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.

³³ P. Sarnecki, *Komentarz do art. 45 Konstytucji RP...*, op. cit., s. 240.

³⁴ L. Garlicki, *Pojęcie i cechy sądu w świetle orzecznictwa...*, op. cit., s. 150.

³⁵ Zob. wyrok TK z dnia 14 kwietnia 1999 r., K 8/99, OTK-A 1999, nr 3, poz. 111.

³⁶ P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji...*, op. cit., s. 124.

³⁷ A. Murzynowski, A. Zieliński, *Ustrój wymiaru sprawiedliwości w przyszłej Konstytucji, „Państwo i Prawo” 2000, z. 9, s. 5; D. Dudek, Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie, Lublin 1999, s. 195.*

zawisłości sędziowskiej jako cechy stanowiącej gwarancję realizacji prawa do sądu przyjęło orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, w którym jest ukształtowane jednolite stanowisko, że „niezawisłość sędziowska polega na tym, iż sędzia orzeka wyłącznie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie, zgodnie ze swoim sumieniem i wewnętrznym przekonaniem, z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania, wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego oraz przepisów prawa”. Najczęściej jednak przez niezawisłość sędziowską rozumie się dyrektywę nakazującą sędziemu orzekanie na podstawie Konstytucji, ustaw i swojego wewnętrznego przekonania, co oznacza, że oprócz ustawodawcy nikt nie może wpływać na sędziego w sprawowaniu przez niego wymiaru sprawiedliwości³⁸. Niezawisłe sądy tworzą osoby, którym prawo nadaje cechę niezawisłości, i to nie tylko werbalnie deklaruje istnienie tej cechy, lecz kształtuje tak system uwarunkowań działania sędziów, aby tę niezawisłość realnie i efektywnie zagwarantować. Niezawisłość sędziowska jest zatem niezbędnym elementem niezależnego sądownictwa oraz gwarantuje prawa i wolności obywatelskie. Słusznie zatem przyjmuje się w judykaturze Trybunału Konstytucyjnego³⁹, iż nie może być niezawisłego sądu składającego się z osób, które nie są niezawisłe.

Niezawisłość sędziowska pozostaje w ścisłym związku z bezstronnością sędziego. Ta pierwsza jest bowiem założeniem drugiej. Pojęcie „bezstronności sędziego” odnosi się przede wszystkim do subiektywnego nastawienia sędziego w stosunku do rozpoznawanej sprawy⁴⁰. Na ten związek zwraca uwagę także Trybunał Konstytucyjny, konstatując, iż

pojęcie niezawisłości sędziowskiej ma jednoznaczną i ugruntowaną treść dająca podstawową gwarancję bezstronnego wydawania orzeczeń. Niezawisłość musi oznaczać niezależność sędziego zarówno do stron procesu, jak i organów państwa. Korelatem zasady niezawisłości po stronie sędziego jest obowiązek bezstronności, zgodnie z treścią składanego przez sędziego ślubowania (...). Obowiązek zachowania bezstronności czasem idzie dalej niż zakres ochrony wynikającej z zasady niezawisłości. O ile ta zasada odnosi się do oddziaływania podmiotów zewnętrznych na sędziego, o tyle obowiązek bezstronności obliguje sędziego do przeciwstawienia się ocenom płynącym z jego doświadczenia, stereotypów i uprzedzeń⁴¹.

Bezstronność sędziego stanowi przeciwieństwo stronniczości, która w działalności sędziego może polegać na dostosowywaniu treści wydanych orzeczeń do sugestii czy poleceń przekazywanych sędziemu z zewnątrz, z myślą o płynących z tego korzyściach⁴². Naruszenie przez sędziego obowiązku zachowania bezstron-

³⁸ K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 72.

³⁹ P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji...*, op. cit., s. 126 i tam powołane orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.

⁴⁰ Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej...*, op. cit., s. 99 i tam powołane poglądy doktryny.

⁴¹ Ibidem i tam powołane orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.

⁴² Zob. wyrok TK z dnia 24 czerwca 1998 r., K 3/98, OTK 1998, nr 4, poz. 552.

ności stanowi szczególnie drastyczną postać sprzeniewierzenia się zasadzie niezawisłości sędziowskiej, a w konsekwencji prowadzi do pojawienia się zjawiska „sędziego dyspozycyjnego”, co wyklucza możliwość obiektywnego stosowania prawa i wymierzania sprawiedliwości⁴³.

Normatywne standardy postępowania w przedmiocie rozpatrzenia sprawy przez sąd obejmują trzy warunki: 1) sprawiedliwe rozpatrzenie sprawy; 2) jawne rozpatrzenie sprawy; 3) rozpatrzenie sprawy „bez nieuzasadnionej zwłoki”. Rozpatrzenie sprawy oznacza wszechstronne zapoznanie się ze wszystkimi jej aspektami, zarówno tymi, które dotyczą czynu poddanego osądowi, czy też np. przedmiotu dochodzonego roszczenia (w procesie cywilnym), jak i tymi dotyczącymi norm prawnych, które mogą mieć zastosowanie w rozpoznawanej sprawie. Powinno być to zatem rozpatrzenie sprawiedliwe, co koreluje z ogólną funkcją sądów, jaką jest wymierzanie sprawiedliwości.

Sprawiedliwe rozpatrzenie sprawy należy więc odnieść do tzw. „sprawiedliwości proceduralnej”, którą najogólniej określa się jako uczciwe i rzetelne postępowanie, jako zasadę czystej gry (*fair play*). Sprawiedliwość proceduralna wymaga zatem, aby osoby, które dochodzą swoich roszczeń co do praw i obowiązków na drodze sądowej uzyskały realną możliwość przedstawienia swoich racji. Sąd, rozpoznając określoną sprawę, ma obowiązek umożliwić każdej osobie przedstawienie swojego stanowiska, realizując w ten sposób gwarancje zawarte w zasadzie praworządności⁴⁴. Obydwa te określenia wymagają również, aby sąd, rozpatrując określoną sprawę i wydając orzeczenie na podstawie przepisów prawa, kierował się w ich stosowaniu społecznym poczuciem sprawiedliwości, mając na względzie wychowawczy aspekt funkcji sędziowskiej, nie biorąc natomiast mechanicznie pod uwagę opinii publicznej⁴⁵.

Jawne rozpatrzenie sprawy, w rozumieniu art. 45 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, łączy się ściśle z zasadą jawności postępowania, która w demokratycznym państwie prawnym oznacza, że informacje o działalności wszystkich organów władzy publicznej są dostępne społeczeństwu i w tym ujęciu zostają poddane społecznej kontroli. Konstytucja nie tylko gwarantuje każdemu jawne rozpatrzenie sprawy, ale także określa wyczerpująco przyczyny wyłączenia tej jawności, ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny (art. 45 ust. 2 Konstytucji RP). Jawność postępowania sądowego jest najczęściej używana w znaczeniu „jawności dla publiczności”, którą określa się jako „jawność zewnętrzną”. Odgrywa ona ważną rolę dla ugruntowania praworządności. Umożliwia bowiem kontrolę społeczną działalności sądów, sprzyja wydawaniu orzeczeń odpowiadających prawu i poczuciu sprawiedliwości społecznej. Stanowi gwarancję niezawisłości i bezstronności sądu, gdyż jego działalność odbywa się pod kontrolą społeczną. Jawność postępowania wzmacnia również poczucie ładu i porządku prawnego, oddziałując wychowawczo na uczestników postępowania oraz inne osoby, a także

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej...*, op. cit., s. 102.

⁴⁵ P. Sarnecki, *Komentarz do art. 45 Konstytucji RP...*, op. cit., s. 239.

przyczynia się do poszanowania prawa, powstrzymując uczestników postępowania oraz inne osoby przed naruszeniem ustanowionego porządku prawnego.

Istotnym elementem konstytucyjnego prawa do sądu jest rozpatrzenie sprawy przez sąd bez nieuzasadnionej zwłoki, a więc w miarę szybko. Takie ujęcie rozpatrzenia sprawy ma swoją normatywną podstawę w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Służy ono realizacji prawa materialnego, jako że ze sprawnie wydanym orzeczeniem wiąże się większe i prewencyjne oddziaływanie prawa materialnego, a także służy to realizacji celów postępowania, zapewniając jednocześnie ochronę praw jego uczestników.

Rozpatrzenie sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki oznacza także brak zagrożenia dla sprawności postępowania wynikającej z jego przewlekłości. Ustawodawca przyznał bowiem stronom postępowania sądowego prawo do wystąpienia ze skargą na przewlekłość postępowania sądowego⁴⁶, poddając tym samym kontroli sądu ewentualną przewlekłość postępowania i stwarzając możliwość zalecenia przez sąd rozpoznający tę skargę podjęcia przez sąd dotychczas prowadzący postępowanie odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie. Prawo do sądu traci na znaczeniu, gdy postępowanie jest przewlekłe i poza nakładem energii oraz środków finansowych nie przynosi oczekiwanego rezultatu.

Podsumowując przeprowadzone rozważania, należy skonstatować, że: po pierwsze, prawo do sądu, stanowiące jedno z najważniejszych środków ochrony praw i wolności człowieka, *de lege lata* ujęte w art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 78 Konstytucji RP, odpowiada wymogom demokratycznego państwa prawnego i standardom międzynarodowym przewidzianym w art. 6 ust. 1 EKPCz oraz w art. 14 ust. 1 i 3c MPPOiP. Po drugie, prawo do sądu należy pojmować jako zasadę u podstaw, której leży założenie, iż korelatem prawa każdej jednostki są określone obowiązki po stronie organów władzy publicznej, a w szczególności ustawodawcy do: 1) zabezpieczenia tego prawa w stanowionych aktach normatywnych, z uwzględnieniem zakazu zamykania drogi sądowej dla dochodzenia naruszonych wolności i praw; kształtowania procedur sądowych w sposób optymalnie zapewniający każdemu prawo do rozpatrzenia jego sprawy na zasadach określonych w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP; 2) zobligowania wszystkich organów władzy publicznej stosujących prawo do przestrzegania prawa dostępu do sądu, a w toku postępowania sądowego tworzenia warunków w postępowaniu do rozpatrzenia sprawy, do aktywnego udziału jego uczestników. Po trzecie, podmiotowe prawo do sądu, stanowiące podstawę do roszczenia o rozpatrzenie sprawy przez sąd, ma charakter powszechny, o czym przesądza słowo „każdy”, a więc wszelki, bez wyjątku. Każdy w rozumieniu Konstytucji RP oznacza zarówno osobę fizyczną, jak i osobę prawną prawa prywatnego⁴⁷. Po czwarte, prawo do sądu w sensie przedmiotowym odnoszące się do wolności i praw może być ograniczone tylko przez Konstytucję, zaś w pozostałym zakresie także przez ustawę zwykłą.

⁴⁶ Zob. Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2004 r., Nr 179, poz. 1843).

⁴⁷ Zob. wyrok TK z dnia 9 czerwca 1998 r., K 28/97, OTK 1997, nr 4, poz. 50.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Wydanie 2*, Warszawa 2012.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11–12.
- Daszkiewicz W., *Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego (Zagadnienia wybrane)*, w: *Nowy Kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, red. E. Skrętowicz, Kraków 1998.
- Dudek D., *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999.
- Garlicki L., *Pojęcie i cechy sądu w świetle orzecznictwa Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka*, w: *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego L Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego. Gdynia, 24–25 kwietnia 2008 r.*, red. A. Szmyt, Gdańsk 2008.
- Garlicki L., Wojtyczek K., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II. Art. 30–86. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2006.
- Kubat A., *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka w sprawach administracyjnych*, w: *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa kontrola*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.
- Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013.
- Murzynowski A., Zieliński A., *Ustrój wymiaru sprawiedliwości w przyszłej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 9.
- Oniszczyk J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI wieku*, Zakamycze 2004.
- Sarnecki P., *Komentarz do art. 45 Konstytucji RP*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom III*, red. L. Garlicki, Warszawa 2003.
- Tuleja P., *Prawo do sądu i skarga konstytucyjna, jako konstytucyjne środki ochrony praw człowieka*, w: *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz.P. Kłak, Rzeszów 2005.

RIGHT TO A COURT IN A DEMOCRATIC STATE RULED BY LAW

Abstract

The article discusses the issue of the right to a court in a democratic state ruled by law, which constitutes a guarantee of judicial protection of a person's rights against their infringement by public authorities. It plays two functions: firstly, it protects a person's subjective right and binds all public authorities to act in compliance with the Constitution; secondly, it creates a characteristic system of relations between a person's individual status and an objective legal order, and thus it is at present treated as a component of a democratic state ruled by law.

The constitutional approach to the right to a court may be analysed within two meanings: (1) as a principle of constitutional law; (2) as a person's subjective right. Within the former, the principle constitutes a directive on enacting law and an interpretational directive, and within the latter, it means that the right to a court is shaped as an individual subjective right constituting an elementary component of the constitutional status of a person. It functions as one of personal rights, as a human right guaranteeing a person's dignity and

free status, the sense of security and the typical feeling of being protected by law, which is safeguarded by courts.

The right to a court, within the substantive meaning, is regulated in Article 45 para. 1 of the Constitution of the Republic of Poland, in accordance with which "Everyone shall have the right to a fair and public hearing of his case, without undue delay, before a competent, impartial and independent court". The quoted provision is supplemented by the content of Article 77 para. 2 of the Constitution, which is a guarantee stipulating that: "Statutes shall not bar the recourse by any person to the courts in pursuit of claims alleging infringement of freedoms or rights".

The right to a court constituting one of the most important means of safeguarding human rights and freedoms, laid down de lege lata in Article 77 para. 2 and Article 78 of the Constitution of the Republic of Poland, meets the requirements for a democratic state ruled by law and international standards laid down in Article 6 para. 1 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and in Article 14 paras. 1 and 3(c) of the International Covenant on Civil and Political Rights.

Key words: Constitution; democratic state ruled by law; administration of justice; courts; autonomous, independent and impartial court

PRAWO DO SADU W DEMOKRATYCZNYM PAŃSTWIE PRAWNYM

Streszczenie

W artykule omówiono prawo do sądu w demokratycznym państwie prawnym, które stanowi gwarancję sądowej ochrony praw człowieka przed ich naruszeniem przez organy władzy publicznej. Spełnia ono dwie funkcje: po pierwsze, chroni podmiotowe prawo jednostki i wiąże wszystkie władze publiczne w zakresie ich działania w podporządkowaniu Konstytucji; po drugie, tworzy charakterystyczny system powiązania indywidualnego statusu jednostki i obiektywnego porządku prawnego, wobec tego jest współcześnie traktowane jako składnik demokratycznego państwa prawnego.

Konstytucyjne ujęcie prawa do sądu może być rozpatrywane w dwóch znaczeniach: 1) jako zasada prawa konstytucyjnego; 2) jako prawo podmiotowe jednostki. W pierwszym znaczeniu zasada ta stanowi dyrektywę tworzenia prawa i dyrektywę interpretacyjną, zaś w drugim oznacza, iż prawo do sądu zostało ukształtowane jako indywidualne prawo podmiotowe, stanowiące elementarny składnik konstytucyjnego statusu jednostki. Występuje jako jedno z praw osobistych, jako prawo człowieka, gwarantujące jego godność, wolnościowy status, poczucie bezpieczeństwa i stwarzające swoiste odczucie przebywania pod opieką prawa, na straży którego stoją sądy.

Prawo do sądu, w znaczeniu materialnym, jest uregulowane w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, według którego „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Dopełnienie regulacji ujętej w cytowanym przepisie zawiera przepis art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, mający charakter gwarancyjny, który stanowi, że: „Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw”.

Prawo do sądu stanowiące jedno z najważniejszych środków ochrony praw i wolności człowieka, ujęte *de lege lata* w art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 78 Konstytucji RP, odpowiada wymogom demokratycznego państwa prawnego i standardom międzynarodowym, przewidzianym w art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz w art. 14 ust. 1 i 3c Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Słowa kluczowe: Konstytucja; demokratyczne państwo prawne, wymiar sprawiedliwości; sądy; niezawisły, niezależny i bezstronny sąd

DERECHO A LA JUSTICIA EN EL ESTADO DEMOCRÁTICO DE DERECHO

Resumen

El artículo analiza el derecho a la justicia en el estado democrático de derecho que constituye una garantía de tutela judicial de derechos humanos ante su infracción por los órganos del poder público. Cumple con dos funciones: primero, protege derecho individual subjetivo y obliga a todas autoridades públicas en el ámbito de su actuación a someterse a la Constitución; segundo, crea un sistema de vinculación entre estado particular de un individuo y orden jurídico objetivo, por lo tanto en actualidad es considerado como elemento de estado democrático de derecho.

El aspecto constitucional del derecho a la justicia puede analizarse desde dos perspectivas: 1) como principio de derecho constitucional, 2) como derecho subjetivo de un individuo. En la primera, este principio es una directiva de creación de derecho y una directiva de interpretación; en la segunda el derecho a la justicia viene configurado como derecho individual subjetivo que forma parte de estado fundamental constitucional de un individuo. Aparece como uno de los derechos personales, como derecho humano que garantiza su dignidad, libertad, seguridad y sentimiento de tutela jurídica, ejercida por los tribunales.

El derecho a la justicia en el sentido sustancial queda regulado en el art. 45 ap. 1 de la Constitución de la República de Polonia, según el cual “Cada uno tiene derecho a la justicia equitativa y pública, sin retraso infundado, dictada por el tribunal competente, independiente, imparcial e inamovible”. Esta regulación viene complementada con el art. 77 ap. 2 de la Constitución de la República de Polonia que posee carácter garantista y prescribe que “La ley no puede privar a nadie de la vía judicial de reclamar sus derechos o libertades infringidos”.

El derecho a la justicia constituye una de las medidas más importantes de protección de derechos y libertades de ser humano, incluida, de lege lata, en el art. 45 ap. 1, art. 77 ap. 2 y art. 78 de la Constitución de la República de Polonia, que corresponde a los requisitos del estado democrático de derecho y a los estándares internacionales previstas en el art. 6 ap. 1 del Convenio Europeo para la Protección de los Derechos Humanos y de las Libertades Fundamentales y en el art. 14 ap. 1 y 3 c del Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos.

Palabras claves: Constitución, estado democrático de derecho, justicia, tribunales, el tribunal independiente, inamovible e imparcial

ПРАВО НА СУД В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ПРАВОВОМ ГОСУДАРСТВЕ

Резюме

В статье рассматривается вопрос о праве на суд в демократическом правовом государстве, которое предполагает гарантию защиты человеческих прав в суде от их нарушения органами государственной власти. Упомянутое право выполняет две функции: во-первых, защищает субъектное право личности и обязывает все органы государственные власти в рамках своей деятельности подчиняться Конституции; во-вторых, образует специфическую систему взаимосвязи индивидуального статуса личности и объективного правового порядка, следовательно, в современном аспекте рассматривается как составляющая демократического правового государства.

Конституционная интерпретация права на суд может рассматриваться двояко: 1) в качестве принципа конституционного права, 2) в качестве субъектного права личности. В первом значении данный принцип носит характер законодательной и интерпретационной директивы, а во втором значении он сводится к тому, что право на суд было сформировано как индивидуальное субъектное право, представляющее собой элементарную составляющую конституционного статуса личности. Оно действует как одно из прав личности, как право человека, гарантирующее защиту его достоинства, статуса свободы, чувство безопасности, и создающее ощущение того, что человек охраняется законом, на страже которого находятся суды.

Право на суд в материальном смысле регулируется ст. 45 п. 1 Конституции Республики Польша, согласно которой «Каждый имеет право на справедливое и открытое разбирательство дела без необоснованного промедления в компетентном, независимом, беспристрастном суде». Дополнение к регулированию, включённому в в цитируемое положение, содержится в ст. 77 п. 2 Конституции Республики Польша и имеет гарантированный характер, суть которого изложена в следующем: «Закон не может никому препятствовать в восстановлении в судебном порядке нарушенных свобод или прав».

Право на суд, представляющее собой одно из важнейших средств защиты прав и свобод человека, предусмотренное в рамках действующего законодательства *de lege lata* в ст. 45 п. 1, ст. 77 п. 2 и ст. 78 Конституции Республики Польша, отвечает критериям демократического правового государства и международным стандартам, предусмотренным в ст. 6 п. 1 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод, а также в ст. 14 п. 1 и 3с Международного пакта о гражданских и политических правах.

Ключевые слова: Конституция; демократическое правовое государство; правосудие; суды; независимый и беспристрастный суд

DAS RECHT ZUR GERICHTSBARKEIT IM DEMOKRATISCHEN RECHTSSTAAT

Zusammenfassung

In diesem Artikel wurde das Recht zur Gerichtsbarkeit im demokratischen Rechtsstaat erörtert, welches die menschliche Garantie des Menschenrechtsschutzes vor dessen Verletzung seitens Organe der öffentlichen Gewalt darstellt. Es erfüllt zwei Funktionen: erstens schützt es das subjektbezogene Entitätsrecht und bindet alle öffentlichen Gewaltsteile hinsichtlich deren Tätigkeitsunterordnung dem Grundgesetz; zweitens bildet es ein besonderes Bezüglichkeitssystem des individuellen Entitätsstatus und der objektiven Rechtsordnung, demnach wird es gegenwartsnahe als ein Bestandteil des demokratischen Rechtsstaates anerkannt. Die grundgesetzliche Fassung zur Gerichtsbarkeit kann in zweierlei Bedeutungen erörtert werden: 1) als grundgesetzliche Rechtsregel, 2) als subjektbezogenes Entitätsrecht. In der ersten Bedeutung setzt diese Regel die Richtlinie der Rechtsschaffung und die Auslegungsrichtlinie, dennoch beinhaltet es unter der zweiten Bedeutung, dass die Gerichtsbarkeit als individuelles subjektbezogenes Recht geschaffen wurde, indem es einen elementaren Bestandteil des grundgesetzlichen Entitätsstatus bildet. Es tritt als eines der persönlichen Rechte, als Menschenrecht auf, welches seine Würde, seinen freiheitlichen Status, sein Geborgenheitsgefühl vor Gerichten bewacht, indem es ein gewisses Empfinden einer Rechtsbeschirmung schafft. Gerichtsbarkeit in materieller Bedeutung ist nach Art. 45 Abschn. 1 des Grundgesetzes der Republik Polen geregelt, wonach jedermann „Das Recht zur gerechten und offenen Rechtsfallbearbeitung ohne unbegründete Zeitverzögerung seitens eines zuständigen, unabhängigen, unbefangenen und souveränen Gerichtes hat“. Diesbezügliche Ergänzung der Regelung unter zitierter Vorschrift beinhaltet Art. 77 Abschn. 2 des Grundgesetzes der Republik Polen, als Garantieeigenschaft bestimmt diese Vorschrift, dass „das Gesetz Niemandem den Zugang zum Rechtswege auf Vermittlung verletzter Freiheit oder Rechte schließen darf“. Die Gerichtsbarkeit als eines der wichtigsten Mittel des Menschenrechts-, und Freiheitsschutzes, bestimmt de lege lata unter Art. 45 Abschn. 1, Art. 77 Abschn. 2 und Art. 78 des Grundgesetzes der Republik Polen, den demokratischen Aufforderungen eines Rechtsstaates und dem internationalen Standard entspricht, vorgesehen in Art. 6 Abschn. 1 der Europäischen Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, sowie im Art. 14 Abschn. 1 und 3c des Internationalen Paktes für bürgerliche und politische Rechte.

Schlüsselwörter: Grundgesetz, demokratischer Rechtsstaat, Gerichtsbarkeit, Gerichte, unabhängiges, souveränes und neutrales Gericht

RIGHT TO A COURT IN A DEMOCRATIC STATE RULED BY LAW
 NOVUM 2/2019
 DROIT À UN PROCÈS ÉQUITABLE DANS UN ÉTAT DE DROIT
 DÉMOCRATIQUE

Résumé

L'article traite du droit à un procès équitable dans un État de droit démocratique, qui constitue une garantie de la protection judiciaire des droits de l'homme contre leur violation par les autorités publiques. Il remplit deux fonctions: premièrement, il protège le droit subjectif de

l'individu et oblige toutes les autorités publiques à agir en subordination à la Constitution; deuxièmement, il crée un système caractéristique de lien entre l'autonomie de l'individu et l'ordre juridique objectif, par conséquent, il est actuellement considéré comme un élément d'un État de droit démocratique. L'approche constitutionnelle du droit à un procès équitable peut être envisagée de deux manières: 1) comme principe de droit constitutionnel, 2) comme droit subjectif de l'individu. Au premier sens, ce principe est une directive législative et une directive interprétative, et dans le second sens, cela signifie que le droit à un procès équitable a été conçu comme un droit subjectif individuel, constituant une composante élémentaire du statut constitutionnel de l'individu. Il fait partie de ses droits personnels en tant que droit de l'homme, garantissant sa dignité, son statut de liberté, son sentiment de sécurité et créant un sentiment spécifique d'être sous la protection de la loi, qui est sauvegardée par les tribunaux. Le droit à un procès équitable, au sens matériel du terme, est régi par l'article 45 paragraphe 1 de la Constitution de la République de Pologne, aux termes duquel «Toute personne a droit à ce que sa cause soit entendue équitablement, publiquement et sans retard excessif, par un tribunal compétent, impartial et indépendant, établi par la loi». La réglementation contenue dans la disposition citée est complétée par la disposition de l'article 77 paragraphe 2 de la Constitution de la République de Pologne, ayant un caractère de garantie, qui stipule que : «La loi ne peut clore à personne les moyens de poursuivre en justice des libertés ou des droits violés». Le droit à un procès équitable, qui constitue l'une des mesures les plus importantes de protection des droits de l'homme et des libertés fondamentales, inclus de lege lata à l'article 45 paragraphe 1, l'article 77 paragraphe 2 et l'article 78 de la Constitution de la République de Pologne, répond aux exigences d'un État de droit démocratique et aux normes internationales prévues à l'article 6 paragraphe 1 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales et à l'article 14 paragraphes 1 et 3c du Pacte international relatif aux droits civils et politiques.

Mots-clés : la Constitution, État de droit démocratique, système de justice, tribunaux, tribunal indépendant et impartial

DIRITTO AL TRIBUNALE IN UNO STATO DEMOCRATICO DI DIRITTO

Sintesi

L'articolo discute il diritto al tribunale in uno stato democratico di diritto che costituisce una garanzia di tutela giudiziaria dei diritti umani contro la loro violazione da parte delle autorità pubbliche. Esso svolge due funzioni: in primo luogo, tutela il diritto soggettivo dell'individuo e vincola tutte le autorità pubbliche nell'ambito della loro azione nella subordinazione della Costituzione, in secondo luogo, crea un sistema caratteristico di collegamento tra lo status personale dell'individuo e l'ordine giuridico oggettivo, quindi attualmente viene trattato come una componente di uno stato democratico di diritto. L'inquadratura costituzionale del diritto al tribunale può essere considerata in due accezioni: 1) come principio di diritto costituzionale, 2) come diritto soggettivo dell'individuo. Nella prima, tale principio costituisce una direttiva per la creazione del diritto e una direttiva interpretativa, mentre nella seconda significa che

il diritto al tribunale è stato formato come diritto soggettivo individuale che costituisce una componente elementare dello status costituzionale dell'individuo. Esiste come uno dei diritti della persona, come diritto umano che garantisce la dignità, lo status di libertà, il senso di sicurezza e crea una specifica sensazione di essere sotto la tutela della legge che è custodita dai tribunali. Il diritto al tribunale, in senso materiale, è disciplinato dall'art. 45. paragrafo 1 della Costituzione della Repubblica di Polonia, secondo la quale "Ogni persona ha diritto che la sua causa sia esaminata equamente e pubblicamente senza indebiti ritardi da un tribunale competente, indipendente, imparziale e costituito per legge". Il completamento della regolazione inclusa nella disposizione citata è contenuto nella disposizione dell'art. 77. paragrafo 2 della Costituzione della Repubblica di Polonia che ha carattere di garanzia e afferma quanto segue: "La legge non può vietare a chiunque il procedimento giudiziario per la violazione delle libertà o dei diritti". Il diritto al tribunale, che è uno dei mezzi più importanti per la protezione dei diritti umani e delle libertà, incluso de lege lata nell'articolo 45. paragrafo 1, nell'articolo 77. paragrafo 2 e nell'articolo 78 della Costituzione della Repubblica di Polonia, corrisponde ai requisiti di uno stato democratico di diritto e alle norme internazionali di cui all'articolo 6. paragrafo 1 della Convenzione europea per la salvaguardia dei diritti dell'uomo e delle libertà fondamentali, nonché all'art. 14. paragrafi 1 e 3c del Patto internazionale sui diritti civili e politici.

Parole chiave: Costituzione, stato democratico di diritto, sistema giudiziario, tribunali, tribunale competente, indipendente, imparziale e costituito per legge

Cytuj jako: Kwiatkowski Z., *Right to a court in a democratic state ruled by law* [Prawo do sądu w demokratycznym państwie prawnym], „Ius Novum” 2019, vol. 13, nr 2, s. 33–50. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.15/z.kwiatkowski

Cite as: Kwiatkowski, Z. (2019). 'Right to a court in a democratic state ruled by law'. *Ius Novum*, vol. 13 (2): 33–50. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.15/z.kwiatkowski